РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ

ЕСЕТ БАТЫР КӨКІҰЛЫНЫҢ ТУҒАНЫНА 350 ЖЫЛ ТОЛУЫНА АРНАЛҒАН «XVII-XVIII ғғ. ҚАЗАҚ-ЖОҢҒАР ҚАҚТЫҒЫСТАРЫНДАҒЫ ХАЛЫҚ БАТЫРЛАРЫНЫҢ РОЛІ: ҚАЗАҚ БІРЕГЕЙЛІГІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ» АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ «РОЛЬ НАРОДНЫХ ЛИДЕРОВ В КАЗАХО-ДЖУНГАРСКОМ ПРОТИВОСТОЯНИИ XVII-XVIII вв.: ФОРМИРОВАНИЕ КАЗАХСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ», ПОСВЯЩЕННОЙ 350 ЛЕТИЮ ЕСЕТ БАТЫРА КОКИУЛЫ

Ақтөбе 2017

АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНЫҢ ӘКІМДІГІ
АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНЫҢ МӘДЕНИЕТ, АРХИВТЕР ЖӘНЕ ҚҰЖАТТАМА БАСҚАРМАСЫ
ОБЛЫСТЫҚ ТАРИХИ-ӨЛКЕТАНУ МУЗЕЙІ
Қ.ЖҰБАНОВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ ӨҢІРЛІК МЕМЛЕКЕТТІК УНИВЕРСИТЕТІ
ОРЫНБОР МЕМЛЕКЕТТІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

АКИМАТ АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ
АКТЮБИНСКОЕ ОБЛАСТНОЕ УПРАВЛЕНИЕ КУЛЬТУРЫ, АРХИВОВ И ДОКУМЕНТАЦИИ
ОБЛАСТНОЙ ИСТОРИКО-КРАЕВЕДЧЕСКИЙ МУЗЕЙ
АКТЮБИНСКИЙ РЕГИОНАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им. К.ЖУБАНОВА
ОРЕНБУРГСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

ЕСЕТ БАТЫР КӨКІҰЛЫНЫҢ (1667-1749 жж.) ТУҒАНЫНА 350 ЖЫЛ ТОЛУЫНА АРНАЛҒАН «XVII-XVIII ғғ. ҚАЗАҚ-ЖОҢҒАР ҚАҚТЫҒЫСТАРЫНДАҒЫ ХАЛЫҚ БАТЫРЛАРЫНЫҢ РОЛІ: ҚАЗАҚ БІРЕГЕЙЛІГІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ» АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ

(10-11 қараша 2017 жыл)

МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ «РОЛЬ НАРОДНЫХ ЛИДЕРОВ В КАЗАХО-ДЖУНГАРСКОМ ПРОТИВОСТОЯНИИ XVII-XVIII вв.: ФОРМИРОВАНИЕ КАЗАХСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ», ПОСВЯЩЕННОЙ 350 ЛЕТИЮ ЕСЕТ БАТЫРА КОКИУЛЫ (1667-1749 гг.)

(10-11 ноября 2017 года)

2017

УДК 94 (574)
ББК 63.3 (5 Қаз)
О-62

Редакция алқасы:
Р. Бекназаров, С. Любичанковский, Г. Избасарова,
М. Дүйсенғали (жауапты редактор), А. Бисембаев, А. Ертемiров, Ә. Уразова.

Редакционная коллегия:
Бекназаров Р., Любичанковский С., Избасарова Г., Дуйсенгали М. (ответственный редактор), Бисембаев А., Ертемиров А., Уразова А.

О-62 «XVII-XVIII ғғ. Қазақ-жоңғар қақтығыстарындағы халық батырларының ролі: қазақ бірегейлігінің қалыптасуы»: Есет батыр Көкіұлының (1667-1749 жж.) 350 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары. «Роль народных лидеров в казахо-джунгарском противостоянии XVII-XVIII вв.: формирование казахской идентичности»: Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 350 летию Есет батыра Кокиулы (1667-1749гг) - Ақтөбе, 2017.-300 бет. Қазақша, орысша

Жинақ Есет батыр Көкіұлының (1667-1749 жж.) 350 жылдығына арналған «XVII-XVIII ғғ. Қазақ-жоңғар қақтығыстарындағы халық батырларының ролі: қазақ бірегейлігінің қалыптасуы» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары негізінде дайындалды. Жинақта XVII-XVIII ғғ Орталық Азиядағы саяси оқиғаларының аспектілері, Батыс Қазақстанның және оған шектес аймақтардың тарихи және мәдени өзекті мәселелері қарастырылған РФ Мәскеу, Санкт-Петербург, Орынбор және Қазақстанның бірнеше қалаларының зерттеушілерінің ғылыми мақалалары жарияланған.
Конференция материалдары тарихшыларға, этнографтарға, археологтарға, оқытушыларға, студенттерге және еліміздің тарихы мен мәдениетіне қызығушылық танытатын барлық оқырмандарға арналған.

ISBN 978-601-210-264-2

Сборник подготовлен на основе материалов международной научной конференции «Роль народных лидеров в казахо-джунгарском противостоянии XVII-XVIII вв.: формирование казахской идентичности», посвященной 350 летию Есет батыра Кокиулы (1667-1749гг). В сборнике опубликованы статьи исследователей из Москвы, Санкт-Петербурга, Оренбурга, и ряда городов Казахстана, посвященные актуальным проблемам истории и культуры Западного Казахстана и сопредельных регионов, аспектам политических событий в Центральной Азии в XVII-XVIII вв.
Материалы конференции будут интересны историкам, этнографам, археологам, преподавателям, студентам, и всем, интересующимся историей и культурой нашей страны.

УДК 94 (574)
ББК 63.3 (5 Қаз)

ISBN 978-601-210-264-2

© Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі, 2017

ҚҰРМЕТТІ КОНФЕРЕНЦИЯҒА ҚАТЫСУШЫ ҚАУЫМ! ҚАДІРМЕНДІ АҚТӨБЕЛІКТЕР!

Есет батыр қазақ тарихында ерекше өз орны бар, бүкіл өмірін халқының азаттығына арнаған, өмірлік ерлік жолы қазақ тарихына алтын әріппен жазылған тұлға. Есет батыр Көкіұлының туғанына 350 жыл толуы құрметіне арналған «XVII-XVIII ғғ. қазақ-жоңғар қақтығыстарындағы халық батырларының ролі: қазақ бірегейлігінің қалыптасуы» атты халықаралық ғылыми конференцияның ашылуына арналған жинақты жария еткелі тұрмыз.

Еліміздің, жеріміздің тұтас болуы, халқымыздың қаншама қиын, сындарлы кезеңдерді бастан өткерсе де, жойылмай, ертеңгі күніне сеніммен қарауы сол тарихи тұлғалардың арқасы.. Осындай ел басына күн туған кезеңде халқымыздың бағына біткен, батыл да байыпты мәмілегер саясаткерлері, елдің бірлігіне ұйтқы бола білген, қол бастаған батырларымыз аз емес. Солардың бірі және бірегейі ұлт азаттық қозғалысының қолбасшысы – Батыр бабамыз Есет Көкіұлы болып қала бермек.

Ата жолы, ана сүті Есеттей тұлғаны қазақ тарихының сахнасына Кіші жүздің бас батыры етіп сомдап шығарды. Осындай батырлардың ерліктері, ұлағат сөздері тұрмыс-тіршілік барысында өсиетнама саналып, киелі парыз хақында ұрпақтан-ұрпаққа жетіп отырған. Тарихымыздың ұлы тұлғаларының ерлік жолдарын ой елегінен өткізіп, өткеннен рухани тірек алып, болашаққа сеніммен қадам басуымызға жол ашады. Қазақ елінің азаттығын аңсап өткен, өмірі теңдесі жоқ ерлікке толы батыр бабамыз халқының жүрегінен мәңгі орын алады.

Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың биылғы жылғы «Рухани жаңғыру: болашаққа бағдар» атты бағдарламалық

бастамалық мақаласында айтылған ұлттық сана мен ұлтжандылықты Қазақстан халқының бойына сіңіруде Есеттей батыр бабаларымыздың тарих сахнасындағы ерекше ерлігі мен еңбегін ұрпақ санасында ұялата білуіміз қажет. Осы мақсатта өлке тарихының әліде зерттелмеген, анықталмаған тұстарын назар сала зерделеп, тарихи-мәдени мұраларымызды дамытып жетілдіру, насихаттау жұмыстарын әрі қарай жүйелі жалғастыруға тиіспіз.

Конференцияға қатысушыларға сәттілік пен игі жетістіктер, шығармашылық табыстар тілеймін!

Бердібек Мәшбекұлы Сапарбаев
Ақтөбе облысының әкімі

УВАЖАЕМЫЕ УЧАСТНИКИ КОНФЕРЕНЦИИ!
ДОРОГИЕ АКТЮБИНЦЫ!

Есет батыр занимает значимое место в истории казахского народа, это личность, посвятившая всю свою жизнь сохранению независимости Отечества, героический путь которого высечен золотыми буквами. В честь празднования 350-летия Есет батыра Кокиулы мы представляем Вашему вниманию сборник материалов научной конференции «Роль народных лидеров в казахо-джунгарском противостоянии XVII-XVIII вв.: формирование казахской идентичности».

Благодаря именно таким историческим личностям, несмотря на все невзгоды, пережитые нашим народом, мы сплоченно и уверенно смотрим в будущее. Немало было батыров, отважных и рассудительных политиков, которые вели за собой народ и служили опорой в тяжелые времена. Одним из них является отважный герой Есет Кокиулы, имя которого навсегда сохранится в памяти народа, как выдающегося полководца и образца героизма.

Традиции отцов и матерей послужили основой в становлении личности Есета как батыра и выхода его на историческую арену. В качестве священного долга из поколения в поколение передавались героизм батыров и слова назидания, считавшиеся во все времена неписаной книгой наставлений. Сегодня, изучая героический путь великих личностей и получая духовную пищу, мы должны проложить дорогу в светлое будущее страны.

В рамках реализации поставленных задач Главой государства Н.А. Назарбаевым в программной статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», где основными приоритетами выделены самосознание и патриотизм, необходимо впитать в сознание подрастающего поколения исторические подвиги славных героев народа, как Есет батыр. С этой целью мы должны продолжать работы по исследованию малоизученных страниц прошлого нашего государства, привлечь внимание ученых к проблемным вопросам, сохранить и развивать историко-культурное наследие, а также продолжить работу по популяризации нашей общей истории.

Участникам конференции желаю удачи, высоких достижений и творческих успехов!

Аким Актюбинской области
Сапарбаев Бердибек Машбекович

Мазмұны

Содержание

XVII-XVIIIгг. Орталық Азиядағы саяси оқиғалардың аспектілері
Аспекты политических событий в Центральной Азии в XVII-XVIIIвв.

Васильев Д.В. К вопросам о ханской власти и о статусе Казахской степи в составе Российской империи в XVIII в. (на примере Младшего жуза – Малой орды) 6
Жүсіпбек Р.Р. Орта Азия мемлекеттері отарлық дәуір алдында һәм саяси текетірестерге жаңа көзқарас........ 21
Избасарова Г.Б. Взаимоотношения казахов Младшего жуза с Калмыцким ханством и Башкирией в первой четверти XVIII в. 28
Нургожина Б.Е. «Политические события и динамика культурной традиции Казахстана в период XVII-XVIII вв.». 35
Почекаев Р.Ю. «Игра в ханы» в Хиве по сведениям российских путешественников XVIII в. 41
Ковальская С.И. Основные характеристики социальной структуры казахского общества нового времени........ 50

Батырлық институты және қазақ-жоңғар қақтығыстарындағы халық батырларының рөлі
Институт батырства и роль народных лидеров-батыров в казахо-джунгарском противостоянии

Абсеметова Ж. Қазақ қоғамындағы батырлар: рөлі мен қызметі........ 59
Арынова Д.С. Наймантай батыр қазақ жерін жоңғар басқыншыларынан азат ету жолындағы көрнекті ұйымдастырушысы........ 66
Асетова К.А. Қазақ қоғамында батырлардың алатын орны. 74
Ахметбек Б.М. Қазақ-жоңғар соғысындағы Сыр бойының батырлары. 78
Байжігіт Ғ.Б. Қазақ батырларының қару-жарақ жасау әдістері. 94
Ембердиева Г.Б., Сұраншы А.С. Жамбыл жерінің батырлары. 99
Исенов Ө.И. Қазақ қоғамындағы тархандар институты: шақшақ Жәнібек тархан (1693-1751жж.)........ 114
Исенов Ө.И., Елкей Н. Қазақ-жоңғар соғысының Сәрке есімді батырлары.123
Кенжебекова Р.Н. Қазақ қоғамындағы батырлар және олардың қару-жарақтары. 127
Күзембаев Қ.Ғ. Ту тіккен тобықтының қолбасшысы – Тоқтамыс батыр. .. 136
Сандыбаев С.О. Барымта – шыңдалу мектебі........ 145
Тогабаева Г.Е. Казахские батыры в борьбе против джунгар........ 149
Төлен Н.Қ. Қазақстан тарихында батырлардың алатын рөлі. 155
Хасенов С.С., Күзембаев Қ.Ғ. Қаракерей Қабанбай батырдың Қазақстан тарихындағы алатын орны. 161

Есет батыр Көкіұлы және оның Қазақстан тарихындағы орны
Есет батыр Кокиулы и его значение в истории Казахстана

Адешева Г.Н. Есет батыр Көкіұлы және оның Қазақстан тарихындағы орны.. 170
Байдосов З.Б. Ту ұстап, тарлан мінген тархан. 176
Джумагалиев Д. К проблеме установления даты рождения Есет тархана. . 190
Ертемиров А.С. Ел тірегі – ер Есет. 194
Есимханов Д.Д., Ли И.К., Есет из рода Тама – выдающийся сын Младшего жуза, борец за свободу казахского народа. 199
Исенов Д.Ж. Дәстүрлі қазақ қоғамындағы ру институты: рубасы Есет батыр Көкіұлы. 204
Исенов Ө.И. Есет батыр Көкіұлының ғұмырнамасына қатысты мәселелер ақиқаты. 216
Исенова С. Есет батыр Көкіұлының өмірі мен қоғамдық-саяси қызметі тарихи еңбектерде.. 229
Нуркеева Л.С. «Қасиетті Қазақстан» нысаны – тама Есет батыр кесенесі. 239
Нығметов Б.С. Есет баба Көкіұлының өмірі мен қызметінің тарихы ұрпаққа өнеге.. 244
Таскужина А., Исенов Ө.И. Тама Есет батыр мен Абылай ханның ел мүддесі жолында бірлесіп істеген мемлекеттік қызметтері. 249

XVII-XVIII ғғ. Батыс Қазақстан және
іргелес аймақтардың тарихы мен мәдениеті
История и культура Западного Казахстана и
сопредельных регионовв XVII-XVIII вв

Байшов Б.Б. Қазақ-орыс қарым-қатынасы аясындағы қазақ және башқұрт халқы достығының қалыптасуы (XVII-XVIII ғғ.). 260
Бегимбаева Ж.С. История и культура кочевников Западного Казахстана и Волго-Уральского региона в исследованиях научных обществ Российской империи (XVIII – начало XIX вв.). 264
Годовова Е.В. Национальная политика И.И.Неплюева в Оренбургском крае. 267
Любичанковский С.В. Этнографическое изучение казахов в Российской империи XVIII века как форма культурного освоения юго-восточной окраины...276
Оразов Т.Б. Қытай құжаттарындағы қаз дауысты Қазыбек би тұлғасы. 282
Стасевич И.В. Практика поклонения святым и праведникам в традиционной и современной культуре казахов (в контексте изучения культа святых). 286

«ЭКОЖАН» ӨК баспаханасында басылып шықты. Қарағанды қаласы, Садоводов көшесі, 14.
Тел.: 99 63 39. e-mail: ekozhan@mail.ru